

До спеціалізованої вченої ради ДФ 35.051.068
Львівського національного університету
імені Івана Франка
79000, м. Львів, вул. Університетська, 1

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію **Собчук Анни Адамівни**
на тему: «Підготовка вчителя до роботи в умовах інклюзивної ранньої
шкільної освіти в Польщі»,
представлену на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)
галузь знань – 01 Освіта/Педагогіка

Ступінь актуальності обраної теми дисертаційного дослідження. На сьогодні в Україні актуалізується потреба в реформуванні системи вищої педагогічної освіти відповідно до загальноєвропейських стандартів на основі запозичення кращих традицій провідних країн світу й сусідніх держав, з урахуванням власного досвіду розбудови національної освіти. Дане реформування стосується підготовки вчителів до роботи в інклюзивних класах.

Потреба в модернізації професійної підготовки вчителів обґрунтована в низці міжнародних документів із проблем розвитку освіти в умовах глобалізації та європейської інтеграції. У зазначених документах визначено основні напрями реформування професійної підготовки майбутніх учителів загалом і початкової школи зокрема в контексті інтеграції до світового освітнього простору. Одним із викликів, що постають на сьогодні перед учителем початкової ланки, є робота з учнями з особливими освітніми потребами. На попередньому етапі розвитку українська школа, виконуючи замовлення держави, приділяла недостатньо уваги індивідуальності дитини, розвитку її потенціалу. І хоча поняття "індивідуальний підхід", "диференційоване навчання" фігурували в програмах школи, проте пов'язані з ними підходи та принципи реалізовувались, та й на сучасному етапі реалізуються в системі української освіти недостатньо. Отже, удосконалення системи професійної підготовки вчителя початкової школи до роботи з дітьми з особливими потребами передбачає запозичення кращих ідей закордонного досвіду, зокрема надбань освітніх систем сусідніх держав, однією з яких є Республіка Польща.

Дослідження «Підготовка вчителя до роботи в умовах інклюзивної ранньої шкільної освіти в Польщі» презентує низку суттєвих **наукових результатів і нових фактів**, містить наукові положення щодо структури, змісту, форм, методів та засобів підготовки вчителів початкової школи до роботи на засадах інклюзії в Республіці Польща. Зокрема, в рецензованій дисертації здійснено детальний порівняльний аналіз кваліфікаційних

стандартів підготовки зазначених спеціалістів до фахової інклюзивної діяльності в Польщі та Україні, а також запропоновано шляхи адаптації польського досвіду підготовки майбутніх вчителів до системи вищої освіти України.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Аналіз змісту дисертації та публікацій А. А. Собчук дає підстави для твердження про логічність і структурованість даного дослідження, обґрунтованість наукових положень та достовірність висновків і рекомендацій. Дисертація містить вступ, три розділи, висновки до кожного розділу, ґрунтовні загальні висновки, список використаних джерел та додатки. Основний зміст дисертації засвідчує здатність авторки продовжити творчий науковий пошук, реалізувати інноваційність у розв'язанні окреслених завдань і критичне мислення.

Вивчення запитів сучасного суспільства щодо професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів в Україні й Польщі дало змогу дисертантці досить кваліфіковано визначити наступні завдання дослідження:

1. Проаналізувати й систематизувати теоретичні основи підготовки вчителів початкової школи до роботи в умовах інклюзії в Республіці Польща.
2. Схарактеризувати організаційні аспекти підготовки вчителів початкових класів на різних рівнях університетської освіти в Республіці Польща.
3. Визначити специфіку змісту, форм, методів і засобів підготовки вчителів початкової школи до роботи в умовах інклюзії в Республіці Польща.
4. Порівняти кваліфікаційні стандарти підготовки вчителів початкової школи до роботи в системі інклюзії в Польщі та Україні.
5. Запропонувати науково обґрунтовані шляхи адаптації польського досвіду підготовки вчителів початкової школи до роботи на засадах інклюзії в системі вищої освіти України.

Дисертантка досягнула наукових результатів завдяки комплексному добору вдалого спектру загальнонаукових і спеціальних (педагогічних) методів дослідження. Доцільне використання А. А. Собчук методів пошуково-бібліографічного, зіставлення, індукції та дедукції, систематизації й узагальнення, історико-ретроспективного, парадигмального, а також проблемно-прогностичного забезпечило високу якість студій та наукову культуру авторки.

Наукову новизну дисертації засвідчують, по-перше, постановка самої проблеми і, по-друге, способи її розв'язання. Обрані авторкою методологія дослідження і категоріально-поняттєвий інструментарій цілком відповідають вимогам до сучасних педагогічних досліджень і опрацюванню поставлених у них завдань. Вагомість і новаторський характер наукових висновків дослідження А. А. Собчук визначаються тим, що *вперше*: а) окреслено теоретичні засади підготовки вчителів початкової школи до роботи з дітьми з особливими потребами в Республіці Польща (с. 68–86); б) схарактеризовано структуру, зміст, форми, методи й засоби фахової підготовки польських

вчителів початкової школи до інклюзивної освіти (с. 90–138); в) виділено можливі шляхи адаптації польського досвіду в галузі інклюзії до роботи в умовах української нової школи (с. 167–177).

Варто звернути увагу на окремі наукові положення, сформульовані А. А. Собчук. Так, безсумнівним позитивом вважаємо те, що: 1) дисертанткою розглянуто проблему підготовки вчителів молодших класів у науково-педагогічній літературі; 2) окреслено види освітньої інклюзії у педагогічній науці; 3) розглянуто категорії дітей з особливими потребами, та умови для їхнього успішного навчання. (Р. 1).

У наступному розділі дослідження розглядаються організаційно-змістові аспекти підготовки педагогів на різних рівнях університетської освіти в Республіці Польща. Зокрема ґрунтовний аналіз навчальних програм інклюзивно орієнтованих курсів професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти Польщі (Університету Яна Кохановського в Кельце, Університету Кардинала Вишинського у Варшаві, Педагогічного університету ім. Комісії народної освіти у Кракові, Університету природничих та гуманітарних наук у Седльце, Академії ім Яна Длугоша в Ченстохові, Поморського університету у Слупську та Академії спеціальної освіти Марії Гжегожевської у Варшаві) дозволив дисертантці зробити висновок, що навчальна дисципліна «Інклюзивна школа/Інклюзивна освіта/Створення інклюзивної школи/Вибірковий курс з освіти для інклюзивної спільноти», в межах здобуття освітнього ступеня «бакалавр» студентами опановується як обов'язкова чи вибіркова, у магістратурі – обов'язковий навчальний предмет «Дослідницький проєкт з інклюзивної початкової освіти».

Значну увагу дисертантка приділила формам та видам освіти. Зокрема обґрунтовано, що в контексті інформатизації освітньої галузі, вступу Республіки Польща до Європейського Союзу у професійній підготовці вчителів початкової школи сьогодні активно використовують дистанційну освіту чи окремі її елементи. Крім того, детально описане змістове наповнення інклюзивно орієнтованих навчальних дисциплін і виявлено, що з-поміж форм організації освітнього процесу в польських закладах вищої освіти переважають лекції (Wykłady), практичні (Czwiczenia), лабораторні (Laboratorium) та семінарські заняття (Seminarium). Детально описана система оцінювання та відпрацювання лекцій та практичних занять. (Р. 2).

Третій розділ логічно завершує дану роботу. У цьому розділі здійснено аналіз власне польського досвіду підготовки вчителів початкової школи до роботи в системі інклюзивної освіти в контексті вітчизняних умов. Варто окремо наголосити, що в науковому дослідженні А. А. Собчук порівняно кваліфікаційні стандарти професійної підготовки педагогів до роботи в умовах інклюзії в Україні та Польщі. Виділено польські теоретичні напрацювання у досліджуваній сфері, а також з'ясовано, що в Україні стало каталізатором освітніх змін. У результаті аналізу ОПП підготовки бакалавра й магістра досліджуваної спеціальності в закладах вищої освіти України (Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Київського університету

імені Бориса Грінченка, Львівського національного університету імені Івана Франка, Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, Університету Григорія Сковороди в Переяславі) дисертанткою слушно наголошено, що, на жаль, не всі вони відповідають зазначеним стандартам (Р. 3).

Варто окремо виділити сформульовані здобувачкою основні напрями адаптації польського досвіду професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в умовах інклюзії в українських реаліях, зокрема:

- приділення більшої уваги такому поняттю як «академічна мобільність»
- перегляд дисциплін, які викладаються у вищих навчальних закладах, приділити більшу увагу європейському досвіду, зокрема польському.
- опрацювати польський досвід використання дистанційної освіти
- урахування сучасних наукових досліджень і практичного досвіду в зазначеній сфері; (с.169–177).

Висновки представляють собою узагальнені результати дослідження та висновки, та сформульовані на належному теоретико-методологічному рівні (с.180–186).

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечена ґрунтовним вивченням та критичним аналізом опрацьованої авторкою літератури (228 позицій дослідницької бази, з них 101 – іноземною мовою).

У додатках до дисертації, які розміщені на 14 сторінках, представлено вагомі матеріали дослідження, а саме:

1) складові професіограми педагога, який працює з дітьми з особливими потребами в Республіці Польща (додаток А, с. 213);

2) узагальнені показники реалізації інклюзивної складової програми для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти в Польщі (додаток Б, с. 214–216);

3) узагальнені показники реалізації інклюзивної складової програми для студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти в Польщі (додаток В, с. 217–219); 4) аналіз навчальних планів підготовки учителів початкових класів ЗВО України (додаток Г, с. 220–221).

5) складові професіограми українського педагога інклюзивної освіти (додаток Д, с. 222).

Отже, представлені у дисертаційному дослідженні теоретико-концептуальні та методичні положення, теоретичні й практичні висновки, тривалість і ґрунтовність дослідження дають підстави стверджувати, що А. А. Собчук критично узагальнила здобутки вчених при формулюванні вихідних положень освітньої інклюзії, запропонувала новий підхід до розв'язання важливого науково-прикладного завдання, розробила методичне забезпечення і запропонувала практичні рекомендації щодо адаптації польського досвіду підготовки вчителів початкової школи до роботи на засадах інклюзії в умовах ЗВО.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження та наукових положень в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Вірогідність наукових положень, наведених у дослідженні, зумовлена комплексним підходом до розв'язання його завдань, методологічною обґрунтованістю вихідних положень, а також результатами практичної перевірки.

Окремі аспекти і результати дослідження були впроваджені на кафедрі початкової та дошкільної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка. Теоретичні та практичні аспекти опонованої роботи висвітлювались протягом американо-українського проекту «Without borders: розвиток та підтримка інклюзивної освітньої спільноти». Отримані в дисертації матеріали упродовж 2018–2022 років оприлюднено й обговорено на численних міжнародних, всеукраїнських, регіональних науково-практичних конференціях і методичних семінарах.

Із необхідною повнотою результати дисертації А. А. Собчук висвітлено у наукових публікаціях, серед яких 4 статті в наукових виданнях України, що входять до міжнародних наукометричних баз; 2 статті – в інших періодичних виданнях; 10 публікацій – у збірниках матеріалів конференцій; 1 публікація – у науковому виданні, що входить до міжнародної наукометричної бази даних Scopus. Ознайомлення зі змістом перелічених наукових розвідок авторки свідчить про повноту викладу основних положень дисертаційної роботи у фахових, іноземних і наукометричних виданнях.

Висновки й рекомендації дисертації можуть бути використані викладачами та керівниками педагогічних закладів вищої освіти у проектуванні освітнього процесу з інклюзивної підготовки вчителів початкових класів.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Попри позитивне оцінювання дисертаційної роботи, наукове й практичне значення отриманих результатів, доцільно висловити окремі зауваження дискусійно-рекомендаційного характеру, що потребують уточнень.

1. У першому розділі слід було би провести більш детальний аналіз формування інклюзивної освітньої політики і трансформацій у системі спеціальної освіти не лише у Польщі, а також у глобальному вимірі, адже це безпосередньо вплинуло та обумовило загальноєвропейські особливості процесу підготовки педагогічних працівників в умовах інклюзії.
2. Термінологія у дослідженні не завжди коректна і, подекуди, не відповідає стандартам правозахисної моделі інвалідності, головною вимогою яких є відхід від термінів, що використовувались за часів медичної моделі інвалідності щодо осіб з особливостями розвитку.
3. У третьому розділі, підрозділ 3.1. варто було би більш детально проаналізувати праці вітчизняних вчених щодо особливостей роботи педагогічних працівників в умовах інклюзивного освітнього середовища.

4. У підрозділі 3.2, при порівнянні кваліфікаційних стандартів підготовки вчителів початкової школи до роботи в умовах інклюзії, доречним було би використати статистично-математичні методи дослідження, це надало би більшої переконливості результатам.
5. Висновки роботи відповідають цілям і завданням дослідження, але їх варто було би зробити більш лаконічними.

Висновки щодо відповідності дисертаційного дослідження чинним вимогам та можливість присудження наукового ступеня. Загалом за своїми актуальністю, ступенем новизни, постановкою та способом вирішення поставлених завдань, теоретичним та практичним підґрунтям, а також обґрунтованістю одержаних результатів дисертація А. А. Собчук на тему «Підготовка вчителя до роботи в умовах інклюзивної ранньої шкільної освіти в Польщі» повністю відповідає вимогам пунктів 5-8 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, та вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40, а її авторка, Собчук Анна Адамівна, заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями).

Рецензент:

**доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри спеціальної
освіти факультету педагогічної
освіти ЛНУ імені Івана Франка**

Ферт О.Г.